

СРСР. Багато докторів і кандидатів медичних наук в Україні й на теренах бувшого Радянського Союзу пам'ятають доброзичливість і батьківську підтримку Євгена Гнатовича на тернистому шляху сходження до наукового Олімпу.

В Київському медичному інституті вперше створюються студентські НДІ – проблем серцево-судинної хірургії, гігієни, епідеміології, мікробіології, координаційна рада науково-технічної творчості молоді. Разом з видатними українськими вченими академіками А. Ромадановим, О. Возіановим з метою удосконалення учбового процесу на базі очолюваних ними кафедр і НДІ створені учбові і науково-виробничі комплекси. На базі кафедр загальної гігієни та пропедевтики гігієни та комунальної гігієни і екології людини – науково-дослідний гігієнічний центр, сьогодні це науково-дослідний інститут гігієни та екології, який очолює член-кореспондент АМН України В.Г. Бардов, учень академіка Є.Г. Гончарука. Кафедра комунальної гігієни оснащується новими приладами та медичним обладнанням. На кафедрі діють лабораторії хроматографічних, спектрофотометричних, фізико-хімічних методів дослідження, моделювання процесів міграції екзогенних хімічних речовин з ґрунту у інші середовища. У практичні заняття вводили нові методи дослідження. Значної уваги надавали викладанню запобіжного санітарного нагляду. У 1985–1986 рр. кафедрі доручили викладання пропедевтики гігієни для студентів III курсу медико-профілактичного факультету. Кафедра була реорганізована на кафедрі загальної та комунальної гігієни. У штаті в той час працювали 12 викладачів і 27 наукових співробітників та допоміжного персоналу. Є.Г. Гончаруком підготовлено і прочитано студентам додатково 7 нових лекцій, введено 7 нових практичних занять з методики вивчення здоров'я населення у зв'язку із забрудненням навколишнього середовища. Почали широко використовувати електронно-обчислювальну техніку. З метою удосконалення оволодіння студентами методикою вивчення здоров'я населення у зв'язку зі станом довкілля, що було основним критерієм оцінки діяльності медичної служби на даному етапі її розвитку, Є.Г. Гончаруком видано навчальний посібник «Изучение влияния факторов окружающей среды на здоровье населения» (1989). В навчальну програму з комунальної гігієни введено нові практичні заняття з вивчення впливу водного чинника, житлово-побутових умов, забрудненого атмосферного повітря і ґрунту на здоров'я населення. Згідно з рішенням ректорату медичного інституту у 1987–1988 рр. кафедрі доручили викладання курсу радіаційної гігієни для студентів санітарно-гігієнічного факультету. Змінилася й назва кафедри. Вона стала кафедрою комунальної та радіаційної гігієни. Створено дозиметричну лабораторію. Колектив кафедри брав участь у виконанні наукової тематики, пов'язаної з проблемою ліквідації

наслідків аварії на ЧАЕС. З 1996 р. на кафедрі почали викладати комунальну гігієну та екологію людини студентам IV і VI курсів чотирьох медичних факультетів, лікарям-інтернам, а з 2001/2002-го, учбового року кафедра розпочала роботу з студентами 6-го курсу, що навчаються за спеціальністю медико-профілактична справа. Викладачі беруть активну участь у створенні нових учбових планів, програм, кваліфікаційних характеристик, інших важливих нормативно-правових документів. Кафедра приймає активну участь у щорічних факультетських науково-методичних конференціях, залучає до наукової роботи студентів і молодих вчених.

Накопичений досвід підготовки лікарів гігієністів і епідеміологів дозволив Є.Г. Гончаруку створити перше у колишньому СРСР «Руководство к практическим занятиям по коммунальной гигиене», що витримало три перевидання (М., Медицина, 1977, 1982, 1990). За його редакцією в 1995 році видавництвом «Вища школа» для студентів вищих медичних навчальних закладів видано підручник «Загальна гігієна (пропедевтика гігієни)». У цьому підручнику академіком Є.Г. Гончаруком вперше в історії профілактичної медицини сформульовані закони гігієни, які визначають все різноманіття проявів взаємодії організму людини з навколишнім середовищем. На сучасному рівні обґрунтована загальнофілософська та предметна методологія гігієнічної науки, визначені специфічні методи її досліджень. З урахуванням найновіших досягнень фундаментальних та прикладних наукових дисциплін викладено вчення про навколишнє, зовнішнє та внутрішнє середовище. Визначено специфічний об'єкт вивчення сучасної гігієни, яким є практично здорова людина (індивідуальне здоров'я), колективи практично здорових людей (колективне здоров'я), населення країни в цілому (популяційне здоров'я). Наведено характеристики окремих факторів навколишнього середовища, розкрито механізм їхнього впливу, викладені принципи гігієнічної регламентації шкідливих чинників в різних об'єктах навколишнього середовища. Цей підручник є першим підручником з гігієни, виданим в нашій державі українською мовою. За видання підручника «Загальна гігієна (пропедевтика гігієни)» Є.Г. Гончарук разом з колективом авторів удостоєний звання Лауреата Державної премії України у галузі науки і техніки за 1997 рік. У 2000 р. підручник перевиданий російською мовою. У 2003 р. видавництвом «Здоров'я» за редакцією Є.Г. Гончарука видано українською мовою підручник «Комунальна гігієна» Підручник в 2007 р. відзначено премією АМН України в галузі профілактичної медицини, а за рік до цього, в 2006 р. підручник перекладений на російську мову.

Є.Г. Гончарук приймав безпосередню участь в розробці концепції реформи вищої, зокрема вищої медичної, освіти в Україні і практичному впровад-

женні основних її положень у життя. Це знайшло своє відображення у створенні затверджених МОЗ і Міністерством освіти й науки України навчальних планів і програм, освітньо-професійних стандартів, за якими здійснюється підготовка лікарів основних фахів.

У 1992 р. вчений обирається членом Національної академії наук України із спеціальності «гігієна» і стає академіком-засновником Академії педагогічних наук України. У 1993 р. Є.Г. Гончарук обирається дійсним членом АМН України з спеціальності «загальна та комунальна гігієна». У 1995 р. загальними зборами Міжнародної академії наук вищої школи Є.Г. Гончарук обирається членом цієї академії. У цьому ж році його обрано дійсним членом Академії природничих наук загальноросійського об'єднання вчених. Ще через два роки (в 1997 р.) Генеральною Асамблеєю Польської Академії Медицини Є.Г. Гончарук обраний почесним академіком Польської академії медицини, а в 1999 р. Генеральною Асамблеєю Всесвітньої Академії медицини Альберта Швейцера він обраний членом цієї Академії.

До безумовних пріоритетів у науці академіку Є.Г. Гончаруку належить відкриття явищ, які шляхом вирішення двох наукових проблем забезпечують: а) запобігання виникнення епідемій кишкових інфекцій вірусного та бактеріального походження і інвазій та б) профілактику гострих і хронічних отруєнь серед населення, зумовлених екзогенними хімічними речовинами. Вирішуючи зазначені наукові проблеми, академік Є.Г. Гончарук зробив значний внесок в охорону здоров'я населення та гігієну навколишнього середовища. Ним вперше у вітчизняній і світовій науці було доведено, що на спорудах підземної фільтрації процеси самоочищення ґрунту відбуваються не лише в його поверхневих шарах (не глибше 0,25 м від поверхні Землі), як це було видно з учення В.Р. Вільямса і С.М. Строганова, але й у глибоких шарах (до 3 м від поверхні ґрунту).

По суті ним зроблено відкриття, що принципово доповнило теорію процесів самоочищення в ґрунті, довело всьому світові, що велика група очисних споруд з підземною фільтрацією побутових стічних вод, яка несправедливо академіком З.Г. Френкелем, професором Д.Б. Пігутою, М.М. Афанас'євим була названа «гнійниками ґрунту», можуть ефективно застосовуватися для каналізування сіл і окремо розміщених об'єктів (інфекційних лікарень, шкіл-інтернатів, підприємств громадського харчування, будинків відпочинку тощо) не лише в південних, але й північних районах країни, де промерзання ґрунту досягає 2–3 м від поверхні землі. Вивчення дальності розповсюдження хімічних і біологічних забруднень по вертикалі та горизонталі в ґрунті дозволило вченому науково обґрунтувати мінімальний фільтруючий шар (1 м), який забезпечує ефективну очистку стічних вод і попереджує забруднення ґрунтових вод. Науково обґрунтована

мінімальна глибина заглиблення підземної зрошувальної мережі (0,5–0,6 м), яка забезпечує ефективну очистку стічних вод і охорону поверхні ґрунту над спорудами підземної фільтрації від хімічного і біологічного забруднення.

Встановлено час виживання (до 200 діб) ентенопатогенних і санітарно-показових мікроорганізмів та тривалість мінералізації органічних речовин (400 діб) у потоці підґрунтових вод, що дало можливість науково обґрунтувати санітарно-захисні зони між джерелом забруднення та водозабірними спорудами господарсько-питного водопостачання.

Визначені оптимальний час (3 доби) перебування стічних вод у септику, оптимальні органічні та гідравлічні навантаження на споруди підземної фільтрації, що гарантують високу ефективність очистки стічних вод від хімічних і біологічних забруднень; період повного самоочищення ґрунту над спорудами підземної фільтрації після припинення їх функціонування (не менше 1 року), що враховується при відведенні земельних ділянок під будівництво та інші.

Майже 50 років на кафедрі проводяться комплексні дослідження із санітарної охорони поверхневих і підземних джерел господарсько-питного водопостачання від хімічних та мікробіологічних забруднень. Є.Г. Гончаруком та його учнями науково обґрунтовані умови високоєфективного використання нових типів очисних каналізаційних споруд, спрямованих на повну біологічну очистку, які повторюють процеси самоочищення у водоймах. Це циркуляційно-окислювальні канали; аероокислювачі радіального типу; біологічні фільтри з блочним навантаженням піносклом; компактні каналізаційні установки заводського виготовлення, аеротенки-освітлювачі колонного типу, симбіотенки. При цьому науково обґрунтовані такі оптимальні параметри, як тривалість аерації, органічні й гідравлічні навантаження на мул, дозу активного мулу, тривалість біологічного дозрівання активного мулу та інші, що забезпечують високий ефект біохімічної очистки стічних вод у режимі «повного окислення», високий ступінь звільнення стічних вод від ентеровірусів, патогенних ешерихій, шигел, сальмонел, яєць геогельмінтів.

З цієї метою Є.Г. Гончаруком разом з учнями винайдені нові ефективні споруди з очищення й доочищення стічних вод і знешкодження їх мулу, зокрема стічних вод інфекційних лікарень, складів отрутохімікатів. Запропоновані санітарно-мікробіологічні критерії гігієнічної оцінки допустимої величини забруднення ентеровірусами, колифагами та лактозопозитивними кишковими паличками біологічно очищених стічних вод населених пунктів, які подаються на землеробські поля зрошення для доочищення у ґрунті. Науково обґрунтована гігієнічна ефективність олігодинамічної дії міді,

інтенсифікованої низькоградієнтним електричним полем, для знезаражування води. Вченим науково встановлені гігієнічні нормативи, при дотриманні яких досягається найефективніше знешкодження стічних вод на очисних спорудах малої каналізації. Впровадження простих в улаштуванні і надійних в експлуатації очисних споруд малої каналізації, які забезпечують звільнення стічних вод від збудників кишкових інфекцій і інвазій, дозволило знизити рівень зазначених захворювань серед сільсько-населення в 12–13 разів.

Є.Г. Гончарук належить до когорти видатних вчених гігієністів, які займалися гігієнічним нормуванням забруднювачів біосфери. Вирішуючи другу наукову проблему він вперше в світовій гігієнічній науці створив теорію, методологію та принципову схему гігієнічного нормування екзогенних хімічних речовин (ЕХР) у ґрунті. Теоретичні основи й принципову схему гігієнічного нормування забруднень в атмосферному повітрі розробив представник Московської школи гігієністів В.О. Рязанов. Ще один представник цієї ж школи – С.Н. Черкінський є засновником гігієнічного нормування хімічних речовин у воді. Основні концептуальні положення теорії і методики нормування ЕХР у ґрунті Є.Г. Гончарук вперше проголосив у 1972 р. на XVI Загальносоюзному з'їзді гігієністів і санітарних лікарів. Надалі ці положення знайшли відображення в розроблених ним і його учнями «Методических рекомендациях по установлению ПДК химических веществ в почве» (1976), «Методических рекомендациях по гигиеническому обоснованию ПДК химических веществ в почве» (1982), монографії «Санитарная охрана почвы от загрязнения химическими веществами» (1977), керівництві «Гигиеническое нормирование химических веществ в почве» (1986), у численних статтях, опублікованих у вітчизняній і зарубіжній літературі.

Принципова схема нормування ЕХР в ґрунті включає всебічне вивчення в лабораторному експерименті закономірностей процесів міграції і детоксикації хімічних речовин в ґрунті, встановлення їх ГДК за 6-ма показниками шкідливості (органолептичним, міграційно-водним, міграційно-повітряним, фітоакумуляційним (транслокаційним), загально-санітарним і токсикологічним), а також вивчення в натурному експерименті впливу забруднення ґрунту на здоров'я населення. Для стандартизації умов проведення експериментальних досліджень академіком Є.Г. Гончаруком були розроблені оригінальні лабораторні моделі: фіто-кліматичні камери для вивчення процесів міграції ЕХР з ґрунту в рослини, а також стабільності ЕХР в різних ґрунтово-кліматичних умовах. Були створені також повітряно-міграційні камери і фільтраційні колони для встановлення закономірностей надходження хімічних речовин з ґрунту в атмосферне повітря і підземні води та пристрої, які моделюють

поверхневий стік у відкриті водойми. Крім того, ним було запропоновано єдиний модельний еталон ґрунту (МЕГ), що має постійний гранулометричний і фізико-хімічний склад, максимальну фільтруючу, мінімальну сорбційну і поглинальну здатність. Науково обґрунтовані фітотестрослини, які максимально накопичують ЕХР, чим забезпечують в природних клімато-ландшафтних умовах коефіцієнт запасу ГДК в 10–20 разів для природних ґрунтів.

В результаті глибоких фундаментальних досліджень академіком Гончаруком Є.Г. вивчені процеси сорбції пестицидів та інших хімічних речовин на крапельках водного туману. Це дало змогу розкрити механізм виникнення гострих, в тому числі смертельних отруєнь людей на сільськогосподарських полях, оброблених пестицидами, і розробити методичні рекомендації з прогнозування критичної зони метеорологічних параметрів для організації відповідних профілактичних заходів. Саме ці дослідження дозволили академіку Є.Г. Гончаруку та іншим вченим розробити і офіційно встановити ГДК в ґрунті низки пестицидів, таких важких металів, як свинець, ртуть, кобальт, цинк, нікель, мідь, ванадій і їх солей. За розробку проблеми: «Важкі метали як небезпечні для людини забруднювачі довкілля України: медико-екологічні дослідження, обґрунтування і досвід впровадження профілактичних заходів» Є.Г. Гончарук вдруге, разом з іншими вченими-гігієністами України, удостоєний звання Лауреата Державної премії України в галузі науки і техніки за 2002 рік. В експериментальних дослідженнях академіком Є.Г. Гончаруком встановлено, що у патогенезі порушень, виявлених при поєднаній дії солей важких металів (свинцю, кадмію тощо) та радіонуклідів, суттєве значення мають активація перекисного окислення ліпідів, виснаження антиоксидантних систем організму, розвиток тканинної і циркуляторної гіпоксії, які підпорядковуються хроноконцентраційній залежності. Спрямовуючи свою дію на одні й ті ж біологічні системи (перекисне окислення ліпідів та антиоксидантні системи), солі свинцю і кадмію та іонізуюче випромінювання, пестициди, нітрати, взаємно посилюють дію одне одного.

Показники стану антиоксидантної системи (активність пероксидази і каталази в крові, церулоплазмину в сироватці крові та перекисного окислення ліпідів (рівень малонового діальдегіду у біосубстратах і спонтанна хемілюмінесценція сироватки крові) є найбільш чутливими, інформативними, залежними від рівнів і тривалості дії, що дозволяє використовувати їх як критерії раннього виявлення і адекватної оцінки несприятливого впливу зазначених чинників.

Для експериментального вивчення токсичності пестицидів, важких металів і їх солей в умовах ізолюваної і комбінованої дії академіком Є.Г. Гончару-

ком запропонована оригінальна модельна система «мати-плід-новонароджений».

Працюючи у вищій медичній школі майже 50 років, Є.Г. Гончарук підготував і опублікував понад 500 наукових праць, у тому числі 50 монографій і підручників, 15 винаходів, понад 200 гігієнічних нормативів і методичних документів. Він створив наукову школу з 32 докторів і 36 кандидатів наук, які працюють не лише в Україні, але й країнах СНД. Один із учнів вченого – д. мед. н., професор Гаркавий Сергій Іванович (автор цієї статті) у квітні 2004 р. був спочатку призначений, а потім обраний на посаду завідувача кафедри (з 2017 р. гігієни та екології № 3 у складі факультету підготовки лікарів для збройних сил України) НМУ імені О.О. Богомольця.

Є.Г. Гончарук основну роботу поєднував з активною громадською діяльністю. Був членом патріотичного руху «Пульс України», Національного Комітету радіаційного захисту населення України; Комітету по Державних преміях України в галузі науки і техніки; редакційних рад журналу АМН України, «Лікарська справа», «Довкілля та здоров'я», «Вісник гігієни та епідеміології», «Український науково-медичний молодіжний журнал», російських видань БМЭ, журналу «Гигиена и санитария». Неодноразово обирався депутатом Київської міської Ради народних депутатів.

Наукові досягнення академіка Є. Г. Гончарука були високо оцінені Державою. За багаторічну сумлінну працю, успішну підготовку медичних, науково-педагогічних кадрів, вагомі наукові досягнення він був відзначений такими державними нагородами: орден «Знак Пошани» (1976); «Трудового Червоного Прапора» (1986); Орден Святого Володимира Академії наук вищої школи України (1995); Почесна відзнака президента України (1996); Міжнародна золота зірка «Merit for Medicine» (1998); Велика

Золота медаль Альберта Швейцера (1999); Орден князя Ярослава Мудрого V ступеня (2000); Золота зірка Альберта Швейцера (2001); орден «За заслуги» II ступеня (2001 р.) пам'ятна медаль «10 років незалежності України» (2002), Почесна Грамота Верховної Ради України «За особливі заслуги перед Українським народом» (2002).

Помер Є.Г. Гончарук на 75-му році життя 19 квітня 2004 р. Похований на Байковому цвинтарі у м. Києві. Щорічно кафедра, учні, друзі, соратники Євгена Гнатовича збираються на кладовищі, аби ушанувати світлу пам'ять свого Вчителя. По смерті академіка було організовано кабінет-музей на кафедрі комунальної гігієни та екології людини, яку він очолював майже 40 років (з 1968 по 2004 рр.); встановлено меморіальні дошки на головному фасаді санітарно-гігієнічного корпусу НМУ імені О.О. Богомольця і на будинку, де жив і працював видатний вчений. Започатковано та щорічно проводяться наукові Читання імені Є.Г. Гончарука з актуальних проблем профілактичної медицини. Наразі проведено 12 наукових Читань, організована та проведена в 2010 р. ювілейна науково-практична конференція з актуальних проблем профілактичної медицини, що присвячена 80-річчю від дня народження вченого-гігієніста. Видано 4 книги, присвячені життю та діяльності вченого: «Академік Євгеній Ігнат'євич Гончарук. Повесть о жизни» (2005); «Академік Євген Гнатович Гончарук. Людина, Вчений, Педагог» (2010); «Наукові читання, присвячені пам'яті академіка Гончарука Євгена Гнатовича» (2014); Академік Євген Гнатович Гончарук. Наукові пріоритети у профілактичній медицині (2015).

У квітні 2020 р. планується проведення чергових наукових Читань імені Є.Г. Гончарука та науково-практична конференція з міжнародною участю з актуальних еколого-гігієнічних проблем сфери життєдіяльності людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Життя та діяльність Є.Г. Гончарука – приклад для наслідування студентам вищих медичних навчальних закладів// Гігієна населених населених місь. Вип. 44. – К., 2004. - С. 3-10/ Гаркавий С.І., Бардов В.Г., Яворовський О.П.
2. Академік Євгеній Ігнат'євич Гончарук. Повесть о жизни/под редакцией члена-корреспондента АМН Украины В. Бардова. – Нова книга, Вінниця, 2005. – 167 с./Виленский Ю., Гаркавий С., Прокопович А.
3. Життя та діяльність Євгена Гнатовича Гончарука (до 80-річчя з дня народження)// Науковий вісник Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. – Київ, 2010. – № 10 (спецвипуск). – С. 31-40/Москаленко В.Ф., Яворовський О.П., Гаркавий С.І., Бардов В.Г.
4. Академік Євген Гнатович Гончарук. Людина. Вчений. Педагог / За ред. В.Ф. Москаленка. – Київ: Видавничий дім «Авіцена», 2010. – 272 с. / Гаркавий С.І., Гончарук Г.О., Коршун М.М., Філатова І.М. та ін.
5. Академік Євген Гнатович Гончарук. Наукові пріоритети у профілактичній медицині/ О. Яворовський. – Київ: ВД «Авіцена», 2015. – 232 с.
6. Наукова спадщина академіка Євгена Гнатовича Гончарука// Вода: Гігієна та екологія, № 1-2 (5), 2016.- С. 178-194/ Сердюк А.М., Савіна Р.В., Гаркавий С.І.
7. Творче надбання академіка Євгена Гнатовича Гончарука. Наукометричний аналіз // Актуальні питання захисту довкілля та здоров'я населення України: Наукове видання ДУ «Інститут громадського здоров'я ім. О.М. Марзєєва НАМН України». – Вип. 3 (результати наукових розробок 2016 р.). – Київ, 2017. – С. 6–36/ Сердюк А.М., Савіна Р.В., Гаркавий С.І.

**З ЖИТТЯ ЄВГЕНА ГНАТОВИЧА ГОНЧАРУКА –
ВЧЕНОГО-ГІГІЄНІСТА, ПЕДАГОГА – РЕКТОРА (1984-2004);
ПЕРШОГО ПОЧЕСНОГО РЕКТОРА (2003-2004);
ДЕКАНА САНІТАРНО-ГІГІЄНІЧНОГО ФАКУЛЬТЕТУ (1969-1980);
ЗАВІДУВАЧА КАФЕДРИ КОМУНАЛЬНОЇ ГІГІЄНИ (1968-2004)
НМУ ІМЕНІ О.О. БОГОМОЛЬЦЯ**

(До 90-річчя від дня народження)

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця
м. Київ, Україна

На початку січня 2020 року виповнюється 90 років від дня народження академіка Євгена Гнатовича Гончарука видатного вченого-гігієніста світового рівня, педагога – ректора (1984-2004), першого почесного ректора (2003-2004), декана (1969-1980) санітарно-гігієнічного факультету; завідувача кафедри комунальної гігієни (1968-2004) Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, який своїми науковими працями відкрив явища, що забезпечують запобігання виникнення епідемій кишкових інфекцій вірусного та бактеріального походження і інвазій завдяки санітарній охороні підземних та поверхневих водойм від забруднення стічними водами та профілактику гострих і хронічних отруєнь серед населення, зумовлених екзогенними хімічними речовинами. Тим самим вчений заклав підвалини науки про гігієну ґрунту і принципи гігієнічного нормування екзогенних хімічних речовин у цьому важливішому життєвому середовищі. Вперше у вітчизняній і світовій науці довів, що на спорудах підземної фільтрації стічних вод процеси самоочищення ґрунту відбуваються не лише в його поверхневих (не глибше 0,25 м від поверхні Землі), але й у глибоких шарах (до 3 м від поверхні ґрунту), тими самим зробив відкриття, що принципово доповнило теорію процесів самоочищення в ґрунті, довело всьому світові, що велика група очисних споруд з підземною фільтрацією побутових стічних вод, можуть ефективно застосовуватися для каналізування сіл і окремо розміщених об'єктів (інфекційних лікарень, шкіл-інтернатів, підприємств громадського харчування, будинків відпочинку тощо) не лише в південних, але й північних районах країни, де промерзання ґрунту досягає 2–3 м від поверхні землі.

Є.Г. Гончарук народився 7 січня 1930 р. в селі Великий Острожок Уланівського (тепер Хмельницького), району, що на Вінниччині, у багатодітній

селянській сім'ї. Після закінчення у 1948 р. середньої школи № 8 в м. Бердичів Житомирської області, куди родина Гончаруків переїхала на проживання після визволення України від фашистської окупації, Євген Гончарук вступив на санітарно-гігієнічний факультет Київського медичного інституту. Згадуючи студентські роки вченого слід зазначити, що навчання в медінституті було не простим. Матеріальної підтримки й допомоги Євген не мав, оскільки його сім'я жила бідно, тому доводилось розраховувати на власні сили та розум, яким сільський хлопець був обдарованим від Бога. Юний студент з Житомирщини був мовчазним, відрізнявся великою старанністю до навчання, незмінним вмінням діставатися до суті в темах всіх предметів, був фанатом студентських наукових гуртків. І поступово студенти тринадцятої групи, у складі якої був Євген, зрозуміли що на Гончарука можна покластися, бо він міг відразу відповісти на будь-яке запитання, надати кожному корисну консультацію. Однокурсниками Євгена були бувші воїни – визволителі України від німецької окупації – Олег Костромитінов, Валентин Мишко, Володимир Гатієв, Ігор Савицький, одноклассники Володимир Чекаль, Яків Яцківський, Євген Грушевий, Сергій Степанов, Марія Орел, Олена Медвідь, Галина Свиридова... До Євгена, який був молодшим серед студентів групи, всі, а це були переважно фронтовики, ставилися з любов'ю й ніжністю. З багатьма своїми однокурсниками потім Євген Гнатович Гончарук стали колегами по роботі в Київському медичному інституті, з іншими підтримував дружні стосунки протягом Земного життя. В медінституті він отримав фундаментальні знання з теоретичних, клінічних і гігієнічних дисциплін від корифеїв вітчизняної медицини зі світовими іменами – М.С. Спірова (анатомії людини), Д.М. Стражеска (медичної хімії), Є.І. Чайки (патологічної анатомії), В.П. Комісаренко (патологічної фізіології),

Р.В. Чаговця (біохімії), О.І. Черкеса (фармакології), С.С. Дяченка (мікробіології), В.М. Іванова (терапії), Т.Я. Калініченко (акушерства та гінекології), О.М. Марзеєва (комунальної гігієни), Л.В. Громашевського (епідеміології), Г.Х. Шахбазяна (гігієни праці) та ін. Всі імена в одній статті неможливо згадати. Але про всіх Євген Гнатович завжди тепло згадував, оскільки саме вони заклали в ньому підвалини майбутнього науковця-гігієніста, педагога, організатора охорони здоров'я, вченого в галузі профілактичної медицини, знаного не лише в Україні, а й у бувшому Радянському Союзі та за кордоном. Ще студентом Євген Гончарук, раз і назавжди закохався в свою однокурсницю Галину Свиридову, з якою навчались в одній академічній групі. Спочатку між ними була звичайна студентська дружба, яка згодом переросла в любов. Вони побралися в 1951 р. та прожили з дружиною в мирі й злагоді 53 роки. Наразі кандидат медичних наук, доцент Галина Олександрівна Гончарук, з якою підтримують зв'язок працівники кафедри комунальної гігієни (з 2017 р. гігієни та екології № 3) НМУ імені О.О. Богомольця, яку очолював вчений понад 38 років, перебуває на заслуженому відпочинку, мешкає в місті Києві.

Після закінчення в 1954 р. Київського медичного інституту з відзнакою та рекомендацією Вченої ради Інституту на наукову роботу Є. Гончарук поступив до аспірантури при кафедрі загальної гігієни, де під керівництвом завідувача кафедри професора П.І. Баранника розпочав виконувати кандидатську дисертацію «К вопросу гигиенической оценки очистки бытовых сточных вод на площадках подземного орошения (фильтрации)». Цю тему Євгенові Гончаруку запропонували його вчителі, відомі вчені в галузі профілактичної медицини – герой соціалістичної праці Лев Васильович Громашевський, завідувач кафедри епідеміології, доцент Семен Семенович Познанський, завідувач кафедри шкільної гігієни, член-кореспондент АМН СРСР Гайк Хачатурович Шахбазян, завідувач кафедри гігієни праці і професійних хвороб та професор Петро Іванович Баранник, завідувач кафедри загальної гігієни, яким випускник санітарно-гігієнічного факультету Євген Гончарук здав блискуче вступний іспит в аспірантуру. На кафедрі загальної гігієни аспірант Гончарук подружився з доцентом кафедри Рафаїлом Давидовичем Габовичем, який керував на кафедрі роботою студентського наукового гуртка, а Євген Гончарук ще студентом був активним гуртківцем кафедри. Рафаїл Давидович помітив у Євгенові Гончаруку здібного, перспективного вченого і своїми порадами всіляко намагався допомогти молодому науковцю. Згодом Євген Гнатович тепло й сердечно відзивався про Р.Д. Габовича за його батьківське піклування й допомогу під час навчання в аспірантурі, якого він вважав своїм науковим батьком. За 2,5 роки навчання в аспірантурі Є.Г. Гончарук у пов-

ному обсязі виконав експериментальну частину дисертаційної роботи, активно працював у наукових бібліотеках Києва також Москви, приймав активну участь в науково-практичних конференціях, де доповідав результати своїх наукових досліджень. Але завершити оформлення дисертації Євген Гнатович під час навчання в аспірантурі не встиг, оскільки наприкінці червня 1957 р. МОЗ України видало наказ, згідно з яким молоде подружжя Гончаруків – Євген Гнатович і Галина Олександрівна, яка також успішно закінчила аспірантуру на кафедрі нормальної фізіології КМІ, отримали направлення на роботу до міста Тернополя, де на той час було відкрито медичний інститут, а в ньому кафедру гігієни. Отже з 1957 по 1961 рік Євген Гнатович Гончарук працює асистентом кафедри гігієни Тернопільського медичного інституту, в організації і становленні якої бере активну участь. Протягом першого року (1957) виконує обов'язки завідувача цієї кафедри. Згадуючи цей період свого творчого становлення, Євген Гнатович розповідав, що наприкінці 1957 р. на посаду завідувача кафедри була обрана професор. М.В. Антонова, яку невдовзі змінив професор О. Перов. Кафедра почала укомплектовуватись кадрами, у Євгена Гнатовича зменшилось педагогічне навантаження і у нього з'явилась можливість готуватись до захисту дисертації.

Кандидатську дисертацію Є.Г. Гончарук публічно захистив на засіданні спеціалізованої Вченої ради у Вінницькому медичному інституті ім. М.І. Пирогова 14 квітня 1961 р. У вересні цього ж року ректор Київського медичного інституту професор Василь Дмитрович Братусь запрошує Євгена Гнатовича до міста Києва. Такому повороту долі Є.Г. Гончарука посприяв професор Р.Д. Габович, який запрошував молодого талановитого вченого до себе на кафедру ще під час захисту ним кандидатської дисертації у Вінниці, де професор Р.Д. Габович був присутнім як член спеціалізованої Вченої ради. Отже 14 вересня 1961 р. кандидат медичних наук Є.Г. Гончарук повертається до Києва і всю свою подальшу наукову, педагогічну та громадську діяльність пов'язує з *Alma mater* – з Київським медичним інститутом імені акад. О.О. Богомольця. Спочатку обирається на посаду асистента, а з 1964 року доцента кафедри комунальної гігієни. Продовжує успішно наукові дослідження з питань профілактики розповсюдження водним шляхом кишкових бактеріальних і вірусних інфекційних хвороб і геогельмінтозів серед населення, які втілює в докторську дисертацію «Гигиеническое изучение систем местной канализации с обоснованием санитарных норм их проектирования и эксплуатации». За рік до захисту дисертації вчений за матеріалами досліджень підготував монографію «Сооружения подземной фильтрации бытовых сточных вод (гигиеническое обоснование и санитарные требования)», К., «Будівельник»,

1967. – 255 с. У першій половині 1968 р. Євген Гнатович блискуче захищає дисертацію. Перед початком засідання спеціалізованої ради кожний її член, крім автореферату, отримав примірник вказаної монографії. Є.Г. Гончаруку присуджується науковий ступінь доктора медичних наук. Наприкінці серпня 1968 р. Є.Г. Гончарук обирається на посаду завідувачого кафедрою комунальної гігієни. Посада завідувача кафедри комунальної гігієни на той час була вакантною, оскільки його вчитель професор Р.Д. Габович став завідувати кафедрою загальної гігієни. У 1969 р. Є.Г. Гончарук отримує вчене звання професора та за пропозицією ректора професора В.І. Мілька Вченою радою медичного інституту обирається деканом санітарно-гігієнічного факультету і працює на цій посаді до 1979 р. Кафедру ж комунальної гігієни (з 1996 р. комунальної гігієни та екології людини Національного медичного університету імені О.О. Богомольця) Євген Гнатович очолював до кінця свого життя.

Професор Євген Гнатович Гончарук, як декан санітарно-гігієнічного факультету та завідувач кафедри комунальної гігієни невтомно працює над удосконаленням системи управління факультетом, поліпшенням ефективності роботи його структур, досягненням студентами якісних знань та навичок майбутньої професії. Слід зазначити що це був період розквіту діяльності санітарно-гігієнічного факультету підготовки лікарів для практичної охорони здоров'я за фахом санітарно-гігієнічна справа.

Гігієнічні кафедри забезпечували щотижневе читання лекцій студентам, проведення практичних занять упродовж 7-11 семестрів із складанням студентами курсового, а потім і державного іспиту з відповідної навчальної дисципліни: гігієни харчування, комунальної гігієни, гігієни праці, гігієни дітей та підлітків, епідеміології. Починаючи з 2 курсу студенти щорічно проходили літню виробничу практику: в якості молодшого персоналу (3,4 семестри), середнього медичного персоналу при переведенні з третього на 4 курс (6 семестр), виробнича практика в СЕС при переведенні з 4 на 5 курс (8 семестр) у червні-липні, виробнича практика при переведенні з п'ятого на 6 курс протягом липня в якості в.о. санітарного лікаря (10 семестр). З введенням первинної спеціалізації на 6 курсі обсяг навчальних годин на вивчення, зокрема навчальної дисципліни «комунальна гігієна» протягом 7,8 і 12 семестрів збільшився до 708 годин (програма з комунальної гігієни 1976 р.), з яких 70 год. лекції, 144 год. практичні заняття та 494 год. – спеціалізація. Як і в попередні роки студенти після 8 семестру складали курсовий, а після закінчення навчання – держаний іспит з комунальної гігієни, як до речі, й з інших гігієнічних дисциплін. Випускники отримували направлення на перше робоче місце в міські та сільські СЕС різних рівнів управління, де були готові

до виконання любых функціональних обов'язків, у тому числі й головного лікаря СЕС. Ті ж випускники, які були рекомендовані вченою радою на наукову роботу, отримували направлення в гігієнічні НДІ, поступали в аспірантуру і поповнювали науково-педагогічний склад гігієнічних кафедр медичного інституту.

Сам Є.Г. Гончарук, як завідувач кафедри та декан санітарно-гігієнічного факультету, наполегливо і плідно працює також науково. Невдовзі він стає одним з повідних вчених гігієністів не лише України, а й широко відомим вченим в галузі профілактичної медицини Радянського Союзу та за кордоном. У 1984 р. загальними зборами Академії медичних наук СРСР Є.Г. Гончарук обирається член-кореспондентом АМН СРСР, у 1988 р. стає дійсним членом АМН СРСР (з 1991 р. – Російської академії медичних наук) за спеціальністю «загальна та комунальна гігієна».

В червні 1984 р. член-кор. АМН СРСР Є.Г. Гончарук призначається, а в 1989 р. обирається ректором Київського ордена Трудового Червоного Прапора медичного інституту імені О.О. Богомольця. Під керівництвом Є.Г. Гончарука в 1992 р. Київський медичний інститут був реорганізований в Український Державний медичний університет, а з 1995 р. другим в Україні, після Київського державного університету імені Т.Г. Шевченка, набув статусу Національного медичного університету імені О.О. Богомольця. Медичний університет Євген Гнатович очолював близько 20 років, до липня 2003 р. (з 16 липня 2003 р. академік Є.Г. Гончарук – перший почесний ректор і завідувач кафедри комунальної гігієни та екології людини НМУ імені О.О. Богомольця. Ректор НМУ імені О.О. Богомольця академік Є.Г. Гончарук приділяв постійну увагу побуту, учбовому й матеріально-технічному забезпеченню кафедр і підрозділів інституту, удосконаленню наукових досліджень і модифікації в педагогічній роботі, вихованню сучасної студентської молоді. Якщо на початку дев'яностих років на 60 медико-біологічних кафедрах інституту навчалось 294 аспіранта й клінічних ординатори, щорічно захищалося близько 40 докторських і кандидатських дисертацій, то у дев'яностих роках в інституті почали готувати як мінімум 75 докторів і 225 кандидатів наук для заміщення вакантних педагогічних посад. Ректором Є.Г. Гончаруком було створено 8 нових факультетів і 15 кафедр, медичний ліцей. В інституті працює 7 спеціалізованих рад для атестації науково-педагогічних кадрів, а в 1988 р. організована спеціалізована рада з нормальної та патологічної фізіології і біохімії. Спеціалізована рада по захисту докторських і кандидатських дисертацій за спеціальністю «Гігієна» плідно працює під керівництвом Є.Г. Гончарука. Він же активно представляє Україну в якості експерта ВАК при Раді міністрів